

A *Nemzet, faj, vallás* c. (V.) fejezet, úgy érezzük, több esetben csak ismerteti, utal a címben feltüntetett problémákra, az értékelés viszont gyakran elmarad (Poznán Jolánnál például). Az ún. »múltba vetített nemzeti koncepciót« veszi a szerző »gőrcső alá« (189.), és a társadalmi-szociális kérdés szempontjából közelíti meg azt. Itt nemcsak magyar szerzők műveit ismerteti, de Velimir Juga, Moldován Gergely és Poznán Jolán egy-egy írása is elemzés tárgyát képezi.

A telepítés problémája szorosan kapcsolódik az egykori agrárpolitika — szociális politika (VI. fejezet) kérdéséhez, mely a Darányi-féle 1900-as országos értekezleten központi helyet foglalt el. Lőrinc Péter felhívja a figyelmet arra, hogy a többi megyéhez viszonyítva a bánátiak magas számban képviseltették magukat. A felszólalások, javaslatok ismételten két csoportba oszthatók: »Az egyikbe sorolnók a földesurakat és főispáni, püspöki parlamenti képviselőket (...) és a nagybirtok gazdasági és politikai ügynökeit (...), a másik csoportba Jeszenszkyt egymagát, akinek a leszerelő politika koncepciója őszintén fakadt szívéből, aki azt hitte, hogy az értekezleten valóban a mezőgazdasági proletariátust képviseli.« (223.)

A telepítés célja (még Jeszenszky esetében is) a »magyarmentés« volt, tehát az agrárkérdés a nemzeti kérdésre való visszavezetéssel, kiegyenlítőssé válik azonosná.

Közvetlenül ehhez a kérdéshez kapcsolódik Lőrinc Péter ama megálapítása, hogy a forradalom elkerülése céljából a proletariátus és a földmunkások körében a tulajdonosi mentalitás elterjedéséhez járultak hozzá elsősorban azok az intézkedések, melyeket a problémák orvoslása céljából foganatosítottak. A haladó polgári tudósok lényeges tévedése az volt, — hogy csak a »felülről adakozásban« látták a felmerülő problémák megoldását. A szerző törekvése e fejezetben is, mint már az előbbiek során, »a Jeszenszky—Farkas—Somfai, meg a Jankó—Tallián—De Pottere front állásfoglalása« (223.) közötti lényeges különbség felmutatására irányult.

A századforduló társadalomtudományának tárgyalása a nőkérdéssel kapcsolatos állásfoglalás ismertetését is magába foglalja. E kérdésben Kenedi Géza, Jankó Ágoston, Fináczy Ernő, Aszlányi Dezső feminizmussal kapcsolatos írásai mellett Móricz Paula, Freundné L. Natalie, dr. Wattay Pelbárt Dezsőné egy-egy egyleti előadását, s természetesen Poznán Jolán műveit elemzi a szerző. Ez utóbbi *Magyarok és a Balkán-szlávok* című írását úttörő munkának tartja Lőrinc Péter, mert mint nő elsőnek foglalkozik a szerb—magyar testvériség kérdésével.

Lőrinc Péter könyve a szerző születésének 75. esztendejében jelent meg, köszöntve a jubilálót, egy sokirányú, jeles életmű betetőzésekképpen, ugyanakkor az úttörés jegyét is magán viselve. S éppen ez utóbbi, az úttörés a szerző legfőbb érdeme. Az útmutatás, amelyet egy fiatal intézmény, a Hungarológiai Intézet első monografikus kiadványa formájában juttatott el a közönséghez Lőrinc Péter, arra figyelmeztet bennünket, hogy múltunk ismerete, megbecsülése sokban segítheti a ma építő munkáját.

STOJANOVIĆ-KÄICH KATALIN

ETÜDÖK EGY KISFIÚRÓL

NÉMETH ISTVÁN: *Ki látta azt a kisfiút?*

Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest — Forum, Újvidék, 1973.

Bármily furcsa, Németh István új gyermekkönyve, a *Ki látta azt a kisfiút?*, halk, bensőséges zongorafu-

tamokat juttat eszünkbe. Mintha a gyermeklélek titkai fölé hajló író óvatosan figyelné s aztán gyöngéd,

csöndes motívumokba rögzítené, amit észlel. Nincs itt izgalmas történet, lélegzetelállító meglepetés. Németh István korábbi regényeinek sem az eseményesség volt az erőségük, hanem a ráhangolódás. Ráhangolódás a gyermeki érzékenység hullámsávjára. S amit ennek révén elér, az olvasót ugyan nem zaklatja föl, de áttemeli az étellel, a környezettel való ismerkedés mindennapi szenciációinak szintjére.

Az a kisfiú, aki ebben a könyvben dolgozatok és naplók formájában fedezi föl a környezetét, alig különbözik más gyerekektől: nem vásott, nem vakmerő, elszökni sem akar, nem lep meg trágár szavakkal sem, s korára nézve is nagyon gyermek még, tehát a kamaszképzetel szenciációival sem szolgálhat. Csak arról ír, hogy milyen a házuk, a városuk, édesanyja, mi van a barátja zsebében, mi van a hegyen stb., s e művelet közben tartózkodik a merészebb fordulatoktól. Azt is mondhatnók, hogy tárgyyszerű és szabatos, mint egy iskolai dolgozat.

A könyv hatását magyarázva mégis itt kell először megállnunk, ennél az ártatlan, üdén bunfordi szabatoságnál. »Nekünk van egy macskánk. Én a mi macskánkat cicának hívom. A farka fekete, a füle piros, a cica pedig tiszta hófehér. Négy lába van. Egerekkel táplálkozik.« Korrekt információnak — nyugtázzhatjuk. Sőt irigyelhetjük is, mert a maga szükszavúságában is sokkal magvasabb, mintha mi íránk dolgozatot saját macskánkról. Mi bizonyára elfelejtjenék közölni, hogy »Nekünk van egy macskánk«, mivel természetesnek gondoljuk, hogy van. Hogy cicának hívjuk, azt talán elmondanánk, de nem ilyen pontosan, nem ezzel a személyes hangsúllyal, mely egyszersmind a kapcsolatról is beszél. Aztán a leírás! Mi bizonyára a cica részeként ábrázolnánk a farkát, a fülét s a törzsét is, s így elsikkasztanánk azt a finom megkülönböztetést, mely a törzsét és a fejet kimondatlanul is lényegesebbnek látatja: »a cica pedig tiszta hófehér«. Hogy négy lába van, azt biztosan elmulasztanánk megemlíteni, pedig hát ha egy más csillag lakója olvassa művünket, aki sohasem látott macskát, annak ez az információ is aranyat érhet. Éppígy a következő mondat: »Egerekkel táplálkozik.« Mert ugyebár,

ha a felnőtt feketességgel azt íránk, hogy »egereket eszik«, azt lehetné valaki, hogy ez a macska szenvedélye csupán, mint az emberevőké a mesében, holott itt a létfontartást biztosító műveletről van szó.

Mindezt azért kellett ilyen kimerítő részletességgel előadnunk, hogy ebben a szemérmes és nagyon egyszerűnek tetsző módszerben a mesterfogásokat tetten érjük. A mesterfogásokban pedig a gyermeki látásmód értelmét: azt, hogy a gyermek számára a mi megszokott világunk ismeretlen csillag, ahol mindent föl kell fedezni. Vannak gyermekfigurák, akik ezt a fölfedezést az ámulat és megütközés különleges-tusaival is hangsúlyozzák. Németh István eljárása nem ilyen látványos, ő a gyermeki szemlélet természetes logikájának eredményeként prezentálja a fölfedezést. De éppen ezért nem egy-egy kiugró eseménnyel kelt figyelmet, hanem a könyv egészével, nem a gyermekekkel megtörténhető kalandok, bajok izgalmaival fizeti ki az olvasót, hanem a derűvel, mely a felnőtt és a gyermeki szemlélet különbözőségéből, disszonanciáiból ered.

Milyen nehéz volna például újat mondani arról, hogy az egyik ember árnyas kertben és villában lakik, a másik pedig bérházban! Reménytelen téma — legyintenek a kollégák. Németh István sem bolygatja a kérdés szociológiai összetevőit, egyszerűen engedi, hogy figurája a már látott fölfedező gyanútlanlansággal ezt a furcsaságot is észrevegye.

»Néhol kislányt is látni a villás kertekben. Ha megállunk, és bámulunk befelé, ránk öltik a nyelvüket. Mit tehetünk velük? Ők a kerítés mögött vannak.

Láttunk egy szép fürdőmedencét is. Kicsi, de nagyobb, mint a mi homokozónk. És bele lehet ugrani. Fejest ugrott bele egy kisfiú. Amikor észrevette, hogy figyeljük, még büszkébben ugrott. Hiába vártuk, nem hívott bennünket. Ugrálás után lefeküdt a medence szélére és napozott. Mi továbbmentünk.«

S ettől a gyermeki gyanútlanlanságtól a befagyasztott, elnyűtt probléma egyszerre ismét szemünkbe ötlük, lelkiismeretünkre támad.

Pedig Németh István óvakodik az ilyen jelképtékű fogalmazások-

tól: »Mit tehetünk velük? Ők a kerítés mögött vannak.« A kisfiú valóban továbbmegy, nem lázad és nem fürkészi a villa és a bérház közötti különbségek okát, s más okokat sem. Mondom: továbbmegy, s szándéktalanul mégis összeakad a felnőttek világának alapkérdéseivel. Miért nincs édesanyja az egyik gyereknek, miért van a másiknak? Miért van egyiknek aranylánca, s miért lóg a másiknak madzagra akasztott kulcs a nyakában? Mi baja lehet apának a főnökével? Miért furcsa az anya szeme?

S míg ily módon a maga érzékeny csápjáival kitapogatja, megérzi az emberi gondokat, a »csápok« naívan kedves gyanútlanágának működése megejtő látványként szórakoztatja az olvasót. A tanító néni — írja a kisfiú — »Azt mondta, hogy a kegyelet nagyon nagy dolog, de megfogni nem szabad, csak érezni lehet. A régi utcák meg vannak töltve történelmi levegővel, mert mindennap azt lehelik ki magukból az öreg falak.« Ilyen mozzanatokra gondolunk, mikor a »csápok« ügyletlenül kedves igyekezetének érzékeltetését dicsérjük. S ebben a példában az is kitapintható, hogy a látvány nemcsak mulatságos, hanem ironiát is tartalmaz, hiszen a gyermeki tudat, illetve képzelet empirikus jellegében nemcsak a gyermekség, a primitívség fejeződik ki, de a felnőttek fennkölt absztrakcióira is számárfülszerű kérdőjel vetődik. Néhol csak a nyelvi konven-

ció burkát szúrja ki ez a kérdőjel, s tréfásan emlékeztet a nyelvteremtés furcsaságára, a szavak, kifejezések eredetére, legtöbbször azonban messzebbre utaló jelentést ugrat ki. Egy helyen például azon vitatkoznak a gyerekek, hogy mitől düled ki a felnőttek szeme. Hősünk szerint a loholástól, barátja szerint a pénzzavartól. Hősünk azonban nem fogadja el ezt a magyarázatot: »Mi az, hogy pénzzavar? A pénz nem zavar senkit.« Még érdekesebb az az eset, amikor hősünk hallja, hogy apja a főnök bögyében van. S ugyanakkor hallja meg azt is, hogy késhegyre menő harc zajlik. Ebből aztán mulatságos s egyszersmind satirikus élű kontaminációt szerkeszt a gyermeki képzelet: »— Az emberek be vannak rezelve. Igen, mert benne vannak a főnök begyében. És ott késhegyre menő harc folyik. Nagy késhegy lehet a főnök begyében.«

A példák azt is érzékeltették, ami igencsak fontos és úgy látszik állandósuló jellegzetessége Németh István ifjúsági regényeinek: a gyermekek és a felnőttek nincsenek összhangban, elégedetlenek egymással. Éles konfliktus ebből itt nem támad, csak szelíd horzsolódás: a világtapogató csápok mozgása nem olyan dinamikus, hogy nagy sérelem érhesse őket. Am a kisebb sérülésekből, csalódásokból mégis valami halk líraiság létesül, s a derű és a játék társalemeként ettől lesznek jellegzetesen Némethre vallóvá ezek a szerény, tiszta etüdök.

DÉR ZOLTÁN

FORMA ÉS TARTALOM ASZINKRONITÁSA

BRASNYÓ ISTVÁN: Kései csillag.

Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest — Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1973.

Vajdasági magyar irodalmunkban már elvitathatatlanul jelen van és annak szerves részét képezi a gyermek- és ifjúsági irodalom. Ezt a tényt mindenképpen csak örömmel

nyugtáztathatjuk, hiszen a magyar és világirodalom nagyjai a fémjelzett alkotások árnyékában szívesen fordultak a gyermekekhez, a legfiatalabb közönséghez. Hiszen az író, köl-